

Framställningen av sexualitet och kön i biologins läroböcker och hur det speglar skolans värdegrund

En läromedelsanalys ur ett queer- och genusperspektiv

Av: Melina Svensson

Handledare: Kurt Berndt

Södertörns högskola | Lärarutbildningen

Självständigt arbete (Examensarbete) 15 hp

Självständigt arbete 1 | HT 2017

Grundlärarutbildning med interkulturell profil med inriktning mot årskurs 4–6.

Abstract

The portrayal of sexuality and gender in biology textbooks and how it reflects the school's fundamental values

Av: Melina Svensson

Handledare: Kurt Berndt

Termin: 7

The purpose with this thesis is to see how gender and sexuality are portrayed in middle school biology textbooks. This empirical work attempts to answer three questions:

- How is sexuality portrayed in middle school biology textbooks?
- How is gender portrayed in middle school biology textbooks?
- How does the portrayal reflect the fundamental values of the school?

To answer these questions, a qualitative text analysis, based on close reading of the texts was applied to four different Swedish middle school textbooks in biology. Based on the type of texts, specific questions will be asked during this text analysis. The theoretical framework used in this work is queer and gender theory. Queer theory is the theoretical framework used to analyze gender and sexuality and includes concepts like heteronormativity and performativity. Gender theory is used to analyze context based on an interest in gender. Based on this analysis, three out of four books presented a heteronormative theme. These three books assume that most people are heterosexual, that everyone identifies with the gender they were assigned at birth and are stereotypical in their sex roles. Sometimes the books include other sexualities besides heterosexuality. But only one of the four books analyzed uses a neutral approach by not excluding different sexualities and problematizing gender roles. Two of the books deviate considerably from the school's fundamental values by discriminating against other sexualities besides heterosexuality. In general, it was found that the books reflect the fundamental values of the school to at least some extent, although it can always be improved.

Keywords: Biology, textbook, sexuality, gender, fundamental values

Nyckelord: Biologi, lärobok, sexualitet, kön, skolans värdegrund

Innehållsförteckning

FÖRSÄTTSSBLAD	Fel! Bokmärket är inte definierat.
1. Inledning	1
1.1. Diskrimineringslagen	1
1.2. Granskning av sexualundervisningen läromedel.....	2
2. Bakgrund.....	2
2.1. Skolans värdegrund	2
2.2. Läromedlens påverkan.....	3
3. Syfte & frågeställningar	3
4. Teoretisk anknytning	4
4.1. Queerteori	4
4.1.1. Heteronormativitet	5
4.1.2. Performativitet.....	5
4.2. Genusteori.....	6
4.3. Teorisammanfattning.....	7
5. Tidigare forskning	8
5.1. Tidigare forskning gällande kön och sexualitet	8
5.2. Tidigare forskning gällande skolans värdegrund	10
5.3. Tidigare uppsats.....	11
6. Metod & material.....	11
6.1. Metod.....	11
6.2. Material.....	14
6.2.1. Avgränsningar	15
7. Resultat & Analys.....	15
7.1. Hur framställs sexualitet i läroböckerna?	15
7.1.1. Boken om biologi (LB1)	16
7.1.2. Upptäck människan, kropp och hälsa (LB2).....	17
7.1.3. Koll på NO 6. Biologi, fysik, kemi (LB3)	18
7.1.4. Utkik 4–6 Biologi (LB4)	19
7.2. Hur framställs kön i läroböckerna?	20
7.2.1. Boken om biologi (LB1)	20
7.2.2. Upptäck människan, kropp och hälsa (LB2).....	23
7.2.3. Koll på NO 6. Biologi, fysik, kemi (LB3)	25
7.2.4. Utkik 4–6 (LB4).....	26
7.3. Hur speglar framställningarna skolans värdegrund?	28
8. Slutsatser.....	31
9. Käll-och litteraturförteckning.....	36

1. Inledning

Ur ett samhällsenligt perspektiv är hbtq-personer¹ i en minoritetsposition och har högre risk att bli utsatta för olika slags stressmoment som diskriminering och negativa möten. Socialstyrelsens rapport (2016) visar att hbtq-personer lider av psykisk ohälsa i större utsträckning än heterosexuella personer. Hbtq-personer riskerar att konsumera mer alkohol för att hantera den stress de utsätts för, det är även en ökad risk för självmord.

1.1. Diskrimineringslagen

Enligt diskrimineringslagen får ingen individ missgynnas eller kränkas på grund av de sju diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet² och uttryck³, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexualitet⁴ eller ålder (Diskrimineringsombudsmannen 2017a).

Människan kan bli diskriminerad på många olika sätt. Direkt diskriminering innebär när en individ ”missgynnas genom att behandlas sämre eller annorlunda än någon annan i en jämförbar situation”. Missgynnandet sker när en individ känner obehag, tar skada eller får en nackdel genom någons handling, beslut eller beteende. Kravet för direkt diskriminering är att missgynnandet sker i jämförelse med någon annan. Det innebär att en individ behandlas sämre i jämförelse med någon annan inom samma kontext (Diskrimineringsombudsmannen 2017b). Diskrimineringslagen har en koppling till skolans läroplan. Ett exempel på det vore ett scenario där en elev som identifierar sig som hbtq-person läser en biologibok om sexualitet. Konsekvensen av läsningen kan bli att eleven känner obehag på grund av exkludering eller att homo- och bisexualitet⁵ framställs som onormalt om det är fallet i just den bok eleven läser. Missgynnandet sker då i samband med att biologiboken framställer heterosexualitet som det normala, alltså blir homo-och bisexuella personer kränkta i jämförelse med heterosexuella.

¹ Samlingsbegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner och queerpersoner (Rfsl 2015).

² När en könsidentitet eller ett könsuttryck hela tiden eller periodvis bryter mot könsnormer (Jämställ.nu 2017).

³ Könsuttryck/Socialt kön - Hur en uttrycker sig i fråga om kön. Det kan visa sig genom till exempel kläder, kroppsspråk, frisyr, socialt beteende, röst (Rfsl Ungdom 2014).

⁴ Hur vi beskriver vår sexuella läggning. Sexuell läggning handlar om vem en person blir attraherad av eller kär i (Rfsl 2015).

⁵ Homosexuell - En person som kan bli kär och attraherad av en person av samma kön. Bisexuell - En person som kan bli kär och attraherad av en person oavsett kön (Rfsl 2015).

1.2. Granskning av sexualundervisningen läromedel

Frilansjournalisten Ida Mawe har gjort en granskning (2017) utförd av Ottar som granskar sexualundervisningens läromedel. Granskningens resultat visar att biologiböckerna redovisar oftast information om anatomi, könssjukdomar och sexuellt umgänge. I vissa läroböcker saknades normkritik och det heterosexuella livet gestaltas som det vanliga. Sexuella umgängen fokuserade på penetrationssex som endast kunde ske mellan en man och kvinna. Resultatet visade att det står väldigt lite om hbtq, genus, normer⁶ och jämställdhet⁷. Granskningen kom även fram till att det kvinnliga könsorganet framställdes som ett organ som endast var till för det manliga könsorganet. Information om hbtq-personer stod oftast som ett litet eget stycke. Genom att ha information om hbtq-personer som tilläggsinfo framställs de som avvikande och att informationen endast finns med för att vara trogen läroplanen.

2. Bakgrund

Det är relevant att ge en bakgrund till varför ett visst fenomen är viktigt att studera. Jag som utför arbetet vill gärna kunna motivera läsare att det jag gör är viktigt. Därför bör relevant fakta presenteras i syfte att ge en bakgrund till varför det här arbetet är viktigt att genomföra. Avsnittet kommer att fokusera på skolans värdegrund och läromedlens påverkan.

2.1. Skolans värdegrund

Skolan har en läroplan verksamheten ska följa. Läroplanen är ett politiskt dokument som skrivs av regeringen. I den finns det direktiv gällande värdegrund, uppdrag, mål och riktlinjer för skolans arbete (Skolverket 2015a). Läroplanen inleder med skolans värdegrund och uppdrag. Skolans undervisning ska spegla värdegrunden samt uppdraget och mitt fokus är att analysera om läroböckernas framställningar speglar skolans värdegrund.

En del av skolans värdegrund är att förmedla värden om människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män och solidaritet med utsatta. Skolan ska uppmana till förståelse för andra människor och ingen ska diskrimineras på grund av kön,

⁶ Med norm menas det ”normala”, det som anses vara socialt accepterat (Nationella sekretariatet för genusforskning 2017).

⁷ ”Jämställdhet innebär lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för kvinnor och män, inom alla väsentliga områden i livet, det vill säga att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.” (Länsstyrelsen Västmanland 2018).

könsöverskridande identitet eller uttryck eller sexualitet. Personal på skolan ska se till att eleverna utvecklar medmänsklighet och förståelse för bl.a. hbtq-personer. Skolans utbildning ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och intolerans ska motverkas genom kunskap och aktiva insatser (Skolverket 2011, s. 7).

Skolan har en viktig roll i samhället. Läroboken och det läraren förmedlar blir därför en central roll i undervisningen. Den kunskap skolan förmedlar till eleverna ska ge stöd för att senare kunna verka i samhället och bli goda samhällsmedborgare (Skolverket 2011, s. 9).

2.2. Läromedlens påverkan

Hur får eleverna kunskap? Forskning har visat att läromedel har en stark påverkan på undervisningen och lärandet i skolan (Johnsen 1993; Skolverket 2006, s. 128) och att i naturorienterade (NO)-ämnena är inflytande störst (Utbildningsdepartementet 1980; Skolverket 2006, s. 20). Därför är det viktigt att den kunskap som finns och förmedlas via läroböcker speglar skolans värdegrund och uppdrag. En del av läraryrket innebär att granska läroböcker innan de används i undervisningen för att se till att inga elever blir exkluderade eller kränkta genom texterna. Det måste göras med tanke på att statens egna kontroll av läromedel försvann 1974. Fram till 1983 kunde staten endast kontrollera SO-läroböcker, efter det försvann statens makt gällande läroböcker helt (Skolverket 2015b).

Läroböcker har haft stor påverkan på undervisningen i skolan under lång tid. Böckerna är en viktig källa till information och läroböckernas innehåll förmedlar den kunskap som är betydelsebärande i skolan, detta styrks av Ferlins doktorsavhandling (Ferlin 2014, ss. 6–7).

Även internationella studier (2012) visar att läroböckerna har stor påverkan på undervisningen. Läroboken är fortfarande det undervisningsmaterial som används flitigast, läroboken används av lärare för att planera lektioner, sätta upp kunskapsmål etcetera. Läroboken har en betydande roll för undervisningsinnehållet då den fungerar som en mellanhand mellan kunskapsinnehållet och läraren och blir då som en läroplan i den bemärkelse att boken ger direktiv om vad som bör läras ut. Resultatet av att lärare förlitar sig på läroböcker i alla lägen blir att eleverna formar sin syn på ämnet i huvudsak via läroboken.

3. Syfte & frågeställningar

Syftet med studien är att analysera hur sexualitet och kön framställs i biologins läroböcker i årskurs 4–6 och hur framställningarna speglar skolans värdegrund. Med bakgrund för

lärobokens starka inflytande, skolans värdegrund och hbtq-personers psykiska ohälsa blir målet med arbetet att presentera hur kön och sexualitet gestaltas i biologins läroböcker och hur det motsvarar skolans värdegrund.

Frågeställningar

- Hur framställs sexualitet i biologins läroböcker för årskurs 4–6?
- Hur framställs kön i biologins läroböcker för årskurs 4–6?
- Hur speglar framställningarna skolans värdegrund?

4. Teoretisk anknytning

Inom forskning är teorier relevant för att analysera det empiriska materialet. Teorierna kan bestå av olika begrepp och idéer som hjälper forskaren att analysera material, teorin ger stöd för att få en analytisk blick över arbetet (Ahrne & Svensson 2011, s. 188). De teorier jag har som utgångspunkt i mitt arbete är queerteori och genusteori. Queerteorin innehåller begrepp som heteronormativitet⁸ och performativitet och hjälper mig att analysera hur sexualitet och kön framställs. Genusteorin ger mig en analytisk inblick i hur en kan analysera kön. Vill även understryka att dessa teorier går hand i hand och att kön och sexualitet kan nämnas i samma kontext.

4.1. Queerteori

En av de mest framgångsrika och inflytelserika filosofer inom queerteorin är Judith Butler (Rosenberg 2005, s. 7). Hon slog igenom på 90-talet med sitt nytänkande (Butler 2005, s. 8). Begreppet queer anses som komplicerat för många människor. Butler beskriver att begreppet queer har fungerat ”som en lingvistisk praktik vars syfte har varit att skambelägga subjektet det benämner, eller snarare skapa subjektet genom en skambeläggande interpellation, en påtvingad benämning” (Butler 2005, s. 18). För att få ett mer nyanserat och uppdaterat perspektiv på queerteorin har jag också valt att använda Fanny Ambjörnssons tolkning (Ambjörnsson 2016).

⁸ ”Det system av normer som påverkar vår förståelse av kön och sexualitet”. Enligt heteronormen finns bara kvinnor eller män. Män förväntas vara maskulina och kvinnor feminina och alla förväntas vara heterosexuella (Rfsl 2015).

Begreppet queer är ett mångtydigt begrepp. Beroende på vem en frågar kan queer ha olika betydelser. Begreppet kan innebära allt ifrån knäpp och sexuellt avvikande till teori om sexualitet, genus och normalitet, aktivism och mångfald. Ibland används även begreppet som ett samlingsbegrepp för hbtq-personer (Ambjörnsson 2016, s. 15). Queerteorin är ett sätt att problematisera diskussioner om sexualitet, samhälle, identitet och utanförskap. Under 1990-talet efterfrågades ny forskning om sexualitet. Nu ville forskare inte bara kartlägga homosexuella utan studera hur sexuella normer uppstår, fungerar, upprätthålls och ifrågasätts. Forskarna ville medvetandegöra hur sexualitet är något flertydigt och svårbegripligt, att sexualitet inte är enkelt att förklara. Queerteorin syftar nämligen på att sexualitet kan förstås på många olika sätt. Teoretiker inom queerteorin vill studera hur sexualitet organiseras, regleras och upplevs (Ambjörnsson 2016, ss. 33–34).

4.1.1. Heteronormativitet

Ambjörnsson beskrev ovan hur begreppet queer kan ses som mångtydigt och ur olika perspektiv. Gemensamt för alla perspektiv är att det fokuseras på föreställningar om normer och avvikelser. En vill reflektera över frågor som: ”Hur uppstår det vi kallar normalt? Hur upprätthålls normalitet?”. En del av queerteorins primära mål är att se över processer av normalisering, reflektera kring normer om sexualitet, mer specifikt den normaliserade heterosexualiteten. Sexualiteten betraktas som kulturellt, socialt och historiskt konstruerad. Det innebär att heterosexualitet inte ska tas för given, utan att i stället undersöka hur sexualiteter skapas, upprätthålls och fungerar. För att göra det används det centrala begreppet heteronormativitet (Ambjörnsson 2016, s. 47).

Enligt Butler innebär heteronormativitet ett antagande om att alla är heterosexuella, den heterosexuella personen är utgångspunkt och att vara heterosexuell är det normala, det rätta sättet att leva (Rosenberg 2005, s. 11).

4.1.2. Performativitet

Ett annat centralt begrepp inom queerteorin, kopplat till kön, är performativitet. Begreppet är ofta kopplat till Judith Butler men nämndes först av språkfilosofen J.L. Austin. Språket avspeglar inte bara vår verklighet, utan är också en aktiv handling som skapar vår bild av verkligheten. Ett exempel är när prästen meddelar brudparet att de nu ”är man och hustru”, i den stunden förändras den sociala situationen. Nu har mannen och kvinnan fått juridiska rättigheter och skyldigheter gentemot varandra. Judith Butler använder Austins tankar som

utgångspunkt när hen för vidare diskussionen om hur människors identitet skapas. När barnmorskan berättar för föräldrarna att de nu fått en pojke, skapas en performativ handling som aktivt påverkar föräldrarna och barnet. I det här fallet påverkas föräldrarna både psykiskt och socialt, olika processer har nu satts igång. Barnet som precis fötts kommer nu introduceras till en värld av föreställningar om vad är pojke är och förväntas bli. Detta kommer upprätthållas genom att barnet behandlas på ett visst sätt. Barnet kommer förmodligen att kläs i kläder som inte anses som ”flickiga”, mörka och diskreta kläder. Troligtvis kommer barnet även få leka med superhjältar och bilar. I skolan kommer personal eventuellt förvänta sig att barnet inte skriver lika fint som ett barn som kategoriseras som flicka. Barnet förväntas att vara mer framåt och bråkigare. Barnmorskans uttalande var bara början på flertalet performativa handlingar som fick barnet att bli just en pojke. Pojken har en rad olika könsuttryck, det visar han genom att gråta, leka och tala på ett visst sätt. Butler menar att det inte bara räcker med en gång för att handlingen ska få innebörd, utan det krävs en lång rad av upprepningar. Alla upprepade handlingar leder barnet till en könsidentitet⁹. Barnet kommer identifiera sig som pojke efter att han handlar på ett visst sätt och låter bli att göra annat. Genus och sexualitet är performativa, de skapas med tiden genom upprepade handlingar (Ambjörnsson 2016, ss. 112–113). Dessa performativa handlingar kan då skapa könsnormer och framställa de biologiska könen¹⁰ som stereotyper¹¹.

4.2. Genusteori

Under den tiden Judith Butler fick genomslag med sina teorier var forskningen överens om att manligt och kvinnligt var socialt konstruerade. Det resulterade i att begreppet genus ofta användes för att diskutera det sociala, medans begreppet kön fick stå för den biologiska kroppsformen. Butler kritiserade dock denna åtskiljning. Genusbegreppet har i syfte att poängtera det kulturella och sociala men Butler insåg att det kunde få konsekvenser om en delade upp genus och kön för mycket. Konsekvenserna var att uppdelningen mellan genus och kön hade en risk att återskapa föreställningar om att det existerar en naturlig, förkulturell och ursprunglig syn av manlighet och kvinnlighet. Butler anser att det biologiska könet också

⁹ Det kön en känner sig som. Det behöver inte stämma överens med hur ens kropp ser ut (Rfsl Ungdom 2014).

¹⁰ Inre och yttre könsorgan, könskromosomer och hormonnivåer. Med andra ord så definieras det biologiska könet utifrån om en har äggstockar, penis, vagina etcetera (Rfsl Ungdom 2014).

¹¹ En förenklad framställning av kvinnor eller män. Gruppen kvinnor och män målas upp som olika med olika egenskaper. Män framställs ofta som starka och kvinnor framställs ofta som passiva och omhändertagande (Jämställ.nu 2017).

är socialt konstruerat (Ambjörnsson 2016, ss. 92–93). Det visar Emily Martin med sin studie (Martin 1991; 2016) om reproduktionsprocessen i läroböcker. Martin påpekar att mannens roll till reproduktionen beskrivs positivt. Spermier är väldigt aktiva och ska tävla om vem som får penetrera ägget för att leverera sina gener. Ägget framställs dock som passivt som bara väntar in den manliga spermien. Ägget överlever genom att spermien kommer och penetrerar den. Martin säger att det finns gott om forskning som visar att denna skildring är missvisande. Reproduktionen skulle kunna gestaltas genom att beskriva äggets egenskap att välja ut och släppa in en lämplig spermie. Hon menar inte att något av alternativen är rätt eller fel. Det hon vill poängtera är att visa hur våra tankar om biologi och reproduktion inte kan förstås bortom samhällets kulturella och historiska föreställningar om manligt och kvinnligt, föreställningar som idag skildrar män som aktiva och kvinnor som passiva (Martin 1991; Ambjörnsson 2016, ss. 93–44).

Människors tankar om kön är djupt kopplade till våra föreställningar om manligt och kvinnligt, och det förhåller sig även till genus. Butler menar att våra kroppar och egenskaper är effekter av den sociala och kulturella kontexten. Genom att tänka utifrån det perspektivet blir inte det naturliga könet en neutral sanning, utan kön kan nu betraktas som ett sorts normsystem. Butler kopplar normsystemet till heterosexualitet. Samhället lever i en fyrkantig ram genom att två olika kön, manligt och kvinnligt, är det enda som existerar hos de heterosexuella, man och kvinna är de könen som är de enda möjliga identiteterna. Butler kallar denna ram, den heterosexuella matrisen. En matris som sorterar och organiserar kroppar, genus och kräver en ordning där maskulinitet skiljs från femininitet för att sedan flätas samman genom det heterosexuella begäret. Butler förklarar matrisen så här:

- *att de enda positioner som står oss till buds är kvinna eller man*
- *att dessa positioner ställs i motsats till varandra, kroppslig och beteendemässigt*
- *att de samtidigt förväntas åtrå, begära och ha sex med varandra*

(Ambjörnsson 2016, s. 94).

4.3. Teorisammanfattning

Ovan har de två stora teorier som arbetet har som utgångspunkt presenterats. Queerteorin används för att problematisera hur sexualiteten och kön gestaltas i läroböckerna, hur sexuella normer framställs och att sexualitet kan ses ur flera perspektiv och vara mångtydigt. Begreppet heteronormativitet som ingår i queerteorin används för att visa hur heterosexualitet ofta används som utgångspunkt, begreppet heteronorm hjälper oss att problematisera

sexualitet och kön. Begreppet performativitet hjälper oss att analysera och förstå hur sexualitet och kön är en social konstruktion och hjälper mig att synliggöra hur normer upprätthålls kring sexualitet och kön. Genusteorin används för att beskriva olika sociala könskonstruktioner. Teorin hjälper oss att problematisera olika fenomen ur ett intresse av kön.

5. Tidigare forskning

Det är intressant och relevant att undersöka vilken forskning som finns inom problemområdet. Tyvärr finns det inte mycket forskning inom detta område i de naturorienterande ämnena. Avsnittet består av två underrubriker, tidigare forskning gällande kön och sexualitet och tidigare forskning gällande skolans värdegrund. Under tidigare forskning gällande kön och sexualitet presenteras en svensk rapport av Skolverket (Larsson & Rosén 2006) vars syfte är att se hur sexuell läggning gestaltas i läroböcker. Det presenteras även en internationell artikel ur en tidskrift (Macgillivray & Jennings 2008) som analyserar hur hbtq-personer framställs i läroböcker. Här presenteras också en rapport av skolverket (Berge & Widding 2006) vars syfte är att se hur kön framställs i ett urval av läroböcker. Under sista underrubriken, tidigare forskning gällande värdegrund, presenteras en rapport av Nätverket för samlevnad och sexualitet (NfS) (NfS 2015). Rapporten kopplar ett urval av läroböcker i naturkunskap på gymnasiet till skolans värdegrund. Tidigare uppsatser nämns även i detta avsnitt.

5.1. Tidigare forskning gällande kön och sexualitet

Filosofie magistern Marie Rosén och docenten Håkan Larsson utförde en rapport hos Skolverket (2006) som presenterar hur sexuell läggning framställs i läroböcker för grundskolans senare år och gymnasiet. De läroböcker som granskades är utgivna mellan år 2000–2005. Marie Rosén och Håkan Larsson kom fram i sin rapport att sexualitet betyder heterosexualitet. Den heterosexuella personen anses som generell och oproblematisk medan homo- och bisexuella är specifika och problematiska. Skolverket insåg att homo- och bisexualitet inte längre framställs som något som bryter normer avsevärt men det framställs inte heller som något som inte är avvikande. Heterosexualitet är normen.

Den heterosexuella personen har enligt rapporten problematiska frågor att tänka på under tonåren. Det kan vara allt från hur könsorganet känns vid första samlaget, eller mer existentiella frågor. Däremot behöver den homosexuella personen, som är ”den andre”, ställa

sig frågor som ”Är jag normal?” och ”Hur vet en om en är homosexuell?”. Läroböckerna framställer att sexuell läggning är något en är, ens identitet. Inte att det kan vara en process, att sexualiteten kan formas, att sexualitet inte alltid behöver stämplas och är mångtydig.

Den enda teorin som presenteras gällande kön och sexualitet är den biologiska kunskapsteorin, att heterosexualiteten och könen är riktad för reproduktion. Läroböckerna har inga alternativ till den biologiska kunskapsteorin. Läroböckerna tar inte upp att sexualitet och kön kan vara socialt, kulturellt och historiskt konstruerade.

Homo- och bisexualitet nämns endast då det handlar om just bi- och homosexuella personer, medans heterosexuella personer, par och familj syns i alla allmänna sammanhang. Homosexualiteten problematiseras ofta, vilket gör att böckerna kan tolkas som heteronormativa. Den heterosexuella personen är utgångspunkt (Larsson & Rosén 2006). Slutsatsen av deras rapport var att de flesta läroböcker som de granskade hade mycket heteronormativa inslag och var inte inkluderande för alla.

Det har även gjorts en internationell studie (Macgillivray & Jennings 2008) i USA som redovisar att alla åtta läroböcker som analyserades innehöll information om hbtq-personer. Däremot framställdes nästan all information om hbtq-personer i negativ bemärkning. Böckerna gestaltade hbtq-personer som hjälplösa offer, fem av böckerna fokuserade extra på riskfaktorer kopplade till att inte vara heterosexuell.

Fem läroböcker nämnde att föräldrar och familjer kan se ut på olika sätt, att en familj kan bestå av två mammor eller två pappor. Även fyra av böckerna beskrev homosexuella personer ur ett historiskt perspektiv under tidigt 20-tal, böckerna framställde homosexuella stereotypiskt. Kvinnliga lärare var lesbiska och manliga lärare var bögar (Macgillivray & Jennings 2008).

Docenten Britt-Marie Berge och adjunkt Göran Widding, skrev en rapport (2006) vars syfte var att se hur kön gestaltas i olika läroböcker i fyra olika ämnen i skolan. Läroböckerna som granskades var utgivna mellan år 2000–2005. Resultatet för ämnet biologi var att alla läroböcker presenterade information om könen men endast en bok presenterade transpersoner¹². Böckerna var mestadels könsneutrala, böckerna hänvisar oftast till människan och inte ett specifikt kön. När läroböckerna väl sätter kön på en individ blev det oftast en

¹² En transperson är en människa som inte alls eller delvis identifierar sig med det kön en fått sig tilldelad vid födseln. Transperson är ett samlingsbegrepp för många underkategorier. En kan vara transperson på många olika sätt. Begreppet rör könsidentitet och könsuttryck, inte sexuell läggning (Rfsl 2015).

man. Det resulterar i att mannen är normen och de gånger kvinnor presenterades gestaltades hon som ”den andra”. Män och pojkar var överrepresenterade i läroböckerna som då utgår från en manlig norm. Britt-Marie Berge och Göran Widding kom även fram till att framställningen av kvinnor ibland var förlöjligad genom att t.ex. använda bilder där kvinnor ser löjliga eller problematiska ut. Mannen framställdes ofta som modern medans kvinnan fick stå för omoderna ting. Genom att framställa mannen i bättre dagar ansåg Berge och Widding att kvinnor ibland nedvärderades i läroböckerna. (Berge & Widding 2006).

5.2. Tidigare forskning gällande skolans värdegrund

Nätverket för samlevnad och sexualitet skrev en rapport (2015) där de analyserade läroböcker i naturkunskap på gymnasiet. Syftet med rapporten var att se över om läroböckerna speglade skolans värdegrund.

Resultatet visar att det finns en del brister i läroböckerna. I skolans värdegrund och uppdrag står det ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor är de värden som utbildningen ska gestalta och förmedla.” (Skolverket 2011, s. 7). Enligt rapporten förmedlar läroböckerna kunskap som bryter mot detta. Läroböckerna fokuserar mer på att uppmuntra eleverna att bryta normer och värden. ”Människans okränkbarhet” och ”solidaritet mellan människor” gestaltas inte alls i läroböckerna. ”Individens frihet och integritet” framställs till viss del. Läroböckerna förmedlar mycket angående frihet men det viktiga begreppet integritet är som bortblåst genom att böckerna lägger vikt vid att eleverna ska bryta de normer de har med sig.

Skolans värdegrund nämner att skolan ska förvalta en kristen tradition och västerländsk humanism (Skolverket 2011, s. 7), vilket läroböckerna inte alls gör enligt NfS. Läroböckerna går åt ett annat direktiv, eleverna uppmuntras till att bryta ner den syn på relationer som förvaltas av kristen tradition.

Skolan ska förvalta en kristen tradition och västerländsk humanism genom att fostra eleverna till tolerans, generositet, rättskänsla och ansvarstagande (Skolverket 2011, s. 7). Läroböckernas enkelspåriga inriktning på normkritik och fokusering på att sexuella handlingar mestadels är för njutning går emot tre fostransmål: rättskänsla, generositet och ansvarstagande. Läroböckerna fastslår normer som om de vore självklara, böckerna visar ingen hänsyn till vilka grundläggande värderingar eleverna eller föräldrarna har med sig tidigare. Läroböckerna tar för givet att eleverna redan är fostrade till att vara normbrytare. Är

syftet med böckerna att uppmana till att bryta normer eller bör eleverna introduceras till samhällets normer och värderingar via läroböcker och sedan själva få ta ansvar och avgöra vilka normer de vill bryta? (NfS 2015).

5.3. Tidigare uppsats

Det har gjorts ett liknande självständigt arbete inom detta ämne. I studien undersökte Amanda Nordenberg hur sexualitet nämndes och presenterades i biologins läroböcker i årskurs 4–6. Studien presenterade även hur olika heteronormativa och icke heteronormativa perspektiv tog sin plats i böckerna. Metoderna hon använde sig utav var en textanalysmetod där fokus var på noggrann läsning av textens helhet. Hon hade även en kritisk diskursanalys med i sin metod som var riktad mot språkbruk och sociala konstruktioner. Resultatet av hennes studie var att läroböckerna presenterar sexualitet väldigt olika och i olika utsträckningar. Alla tre läroböcker som granskades genomsyrade ett heteronormativt tema. Endast en av böckerna försökte aktivt väga upp det icke heteronormativa perspektivet (Nordenberg 2016).

Mitt arbete kommer också fokusera på hur sexualitet framställs, men också kön och mitt arbete bygger även vidare på hur dessa framställningar speglar skolans värdegrund.

6. Metod & material

Med bakgrund av att jag vill ta reda på hur sexualitet och kön framställs behöver jag använda en metod för att få fram mitt resultat och även beskriva hur metoden används. Det är också viktigt att framföra vilket material jag kommer tillämpa metoden på och om materialet har några avgränsningar.

6.1. Metod

För att besvara studiens syfte och frågeställningar kommer en kvalitativ textanalys att göras. Kvalitativa metoder kan göras på tre olika sätt, fråga människor hur de tänker och känner, vara med och observera människor i olika sammanhang och läsa texter som är gjorda av människor (Ahrne & Svensson 2011, s. 10), det sistnämnda blir fokus i mitt arbetet. En kvalitativ textanalys är lämpligast att använda när en ska studera olika fenomen i en text. Med tanke på att jag inte ska använda kvantitativa metoder där en t.ex. studerar hur många gånger homosexualitet nämns blir en kvalitativ textanalys effektivaste sättet för att nå mitt syfte och

mina frågeställningar (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud 2012, ss. 210–211). I många fall innebär det att det jag vill studera inte alltid finns i texten. Kopplingar, information och värderingar kan döljas.

Eftersom studien syfte är att analysera hur kön och sexualitet framställs i biologins läroböcker kommer jag presentera framställningarna och sedan analysera informationen utifrån begrepp och teorier. Med utgångspunkt i min analys och slutsats kommer jag sedan analysera och reflektera hur framställningarna speglar skolans värdegrund.

För att ta reda på hur sexualitet framställs i läroböckerna kommer en textanalys att göras där jag gör en närmre läsning av texterna baserad på ett antal frågor. Textanalysen är inspirerad av Eva Bolander och Andreas Fejes diskursanalys (Fejes & Bolander 2015). Med begreppet diskursanalys menas ett bestämt sätt att tala om och förstå (Fejes & Bolander 2015, s. 92). En diskursanalys får oss att förstå språkets roll i vår verklighet, att språket skapar vår verklighet. Diskursanalysen ger hjälp att dekonstruera olika texter för att visa hur texterna innesluter och utesluter, ofta omedvetet. Att jag inspirerades av deras diskursanalys anser jag vara väldigt relevant för min studie då den passar att använda när en vill studera vilka sanningar som skapas om vad som är normalt, och därmed onormalt. Analysen ger mig också möjlighet att synliggöra vad som tas för givet och vad som osynliggörs (Fejes & Bolander 2015, s. 90). Allt material som används och analyseras ses som språkliga yttranden och speglar vår verklighet (Fejes & Bolander 2015, s. 94).

De frågor jag vill besvara genom läsningen är:

- *Vad sägs om sexualitet i texterna och hur talas det om sexualitet?* (Fejes & Bolander 2015, s. 97).

Här tänker jag att läroböckernas texter ska ge någon slags framställning av sexualiteter. Det en kan tänkas hitta i analysen kan vara att alla sexualiteter inkluderas, att någon sexualitet framställs som mest vanlig eller ovanlig. Studiens analyserade läroböcker kanske inte alla diskuterar sexualitet. Det kan talas om vilka en blir kär i eller attraheras av, samlag, hur en får barn etc.

- *Vad framställs som normal sexualitet ("sanning")?* (Fejes & Bolander 2015, s. 97).

För att exemplifiera vad som menas med normal sexualitet (sanning), används Fejes och Bolanders diskursanalys (2015). De menar att en ska analysera närmre om vissa uttalanden tar mycket plats eller inte i materialet. Är framställningarna genomgående eller avvikande? Fejes och Bolander gjorde en egen analys där de analyserade sexualitet i ett flertal läroböcker från

högstadiet. I deras analys visar det att läroböckerna framställer tonåringars pubertet som en generell bild. På så sätt kan vi analysera om något framställs som normalt, och då även det som är onormalt. Ett annat sätt att analysera vad som framställs som onormalt och normalt är att titta närmre på vilka olika sexualiteter som presenteras i texten. Det som ges mest utrymme framställs då som mest normalt, som norm. Men det är inte bara utrymmet som har betydelse, även hur det talas om något påverkar vad som anses vara normalt eller onormalt (Fejes & Bolander 2015, ss. 99–102).

Ett exempel från deras analys var när en lärobok nämnde att pojkar och flickor senare får förändrad hormonbalans och blir därmed nyfikna på varandra för att sedan vilja ha samlag tillsammans. I exemplet står det inte uttalat att det handlar om heterosexualitet med tanke på att begreppet i sig inte används. Däremot blir heterosexualiteten en norm uttalat med tanke på att de motsatta könen förväntas ha ett sexuellt begär gentemot varandra (Fejes & Bolander 2015, s. 105). Detta exempel visar hur heterosexualitet framställs som normalt implicit.

- *Vad för slags sexualitet utesluts eller exkluderas som onormal?* (Fejes & Bolander 2015, s. 97).

För att visa hur något framställs som onormalt eller avvikande visar jag ett annat exempel från Fejes och Bolanders analys. I en av böckerna de analyserade fanns det ett stycke under rubriken ”Vad är normalt?”. Där diskuteras det om hur en kan veta vad som är normalt och avvikande i frågan om sex. Texten tar upp olika sexualiteter och nämner att heterosexualitet är det vanligaste. Texten nämner att människor inte ska döma andra, homosexualiteten problematiseras och förklaras, det gör inte heterosexualiteten (Fejes & Bolander 2015, ss. 105–106). I exemplet presenteras homosexualiteten som näst bäst, normen är heterosexualitet. Texten behöver förklara och problematisera homosexualitet medans den inte gör det med heterosexualiteten. Exemplet visar på hur något kan framställas som avvikande och onormalt.

I Fejes och Bolanders analys hittar de även i en lärobok att homosexualitet presenteras som ganska vanligt, men å andra sidan står det att cirka tre procent är homosexuella, alltså inte vanligt (Fejes & Bolander 2015, s. 106). Här ger texten dubbla budskap.

Syftet med att ge dessa exempel från Fejes och Bolanders diskursanalys är att visa hur normalt, onormalt och heteronormativitet kan framställas, både explicit och implicit. I min studie kommer jag i min analys att besvara frågorna från metoden separat för att sedan i slutdiskussionen diskutera frågorna tillsammans.

Frågor kommer också ställas för att ta reda på hur kön framställs. Jag har även här inspirerats av frågorna ovan och de frågor jag kommer ställa är:

- Vad sägs om kön i texten?

När en letar om vad som sägs i texten gällande kön kommer jag se efter vilka slags kön som nämns. I analysen kommer jag också leta efter om könen i läroböckerna framställs som stereotypiska och vad som sägs om könen olika syften, utseenden, funktioner och hur det talas om könen i puberteten.

- Vilka kön inkluderas och exkluderas?

I den här metodfrågan letar en efter vilka kön som nämns och vilka kön som inte nämns eller kön som på något sätt framställs som ovanliga eller avvikande. Vissa slags kön kanske inte nämns alls.

- Vilka kön anses som normativa?

Här letar jag efter om något kön överrepresenteras eller om ett visst kön framställs som mest vanligt eller mer normalt än något annat kön. En kan också tänkas leta efter alternativ till den biologiska kunskapsteorin, som det sociala könet.

Efter egen reflektion tror jag att dessa metodfrågor som används i min analys är en bra utgångspunkt för att besvara mitt syfte och mina frågeställningar. Frågorna kommer fungera som ett stöd i min analys för att kunna göra en närmre läsning av texten.

6.2. Material

Metoden kommer att användas på fyra olika läroböcker i biologi för årskurs 4–6. De fyra läroböckerna är skrivna tidigast 2011, det med anledning att de ska spegla dagens läroplan. Böckerna som analyseras är utgivna av de största läromedelsförlagen: Liber, Sanoma utbildning och Gleerups. Förlagen som nämnts är bland de största och har flest beställningar, alltså vanligast ute på skolor enligt Svenska läromedel¹³. Det är relevant för studien att analysera läroböcker som verkligen används ute på skolorna med tanke på att arbetet vill presentera hur det ser ut i skolans verklighet. Valet att ha tre olika förlag är för att få större bredd på min undersökning. De fyra läroböckerna som ska analyseras är:

¹³ Rickard Vinde, VD Svenska läromedel (E-post) 2017-10-06

1. Boken om biologi. Liber (Persson 2014). Denna bok benämns senare som **LB1**.
2. Upptäck människan, kropp och hälsa. Liber (Hansen Puke & Naenfeldt 2011). Denna bok benämns senare som **LB2**.
3. Koll på NO 6. Biologi, fysik, kemi. Sanoma utbildning (Hjernquist & Rudstedt 2013). Denna bok benämns senare som **LB3**.
4. Utkik 4–6 Biologi. Gleerup (Kanstedt-Rylander, Delshammar & Andersson 2014). Denna bok benämns senare som **LB4**.

6.2.1. Avgränsningar

Arbetet kommer fokusera på valda delar av böckerna. Texterna som ska analyseras är kapitel som behandlar människan och kroppen, alltså sexualitet och kön. Sexualitet och kön går i vissa sammanhang hand i hand och det syns i arbetet i form av att sexualitet och kön diskuteras i samma kontext och skiljs inte alltid åt. I varje lärobok analyseras cirka 9–15 sidor per bok.

7. Resultat & Analys

Resultat och analysdelen kommer bestå av tre delar. Första delen kommer behandla den första frågeställningen, hur framställs sexualitet i biologins läroböcker för årskurs 4–6? Den andra delen kommer behandla andra frågeställningen, hur framställs kön i biologins läroböcker för årskurs 4–6? Tredje delen kommer analysera och presentera hur framställningarna speglar skolans värdegrund.

7.1. Hur framställs sexualitet i läroböckerna?

Forskning presenterades tidigare i arbetet där Skolverket (Larsson & Rosén 2006) kom fram till att läroböcker i biologi för grundskolans senare år samt gymnasiet genomsyras av heteronormativitet. Heterosexualitet framställs som det normala och andra sexualiteter framställdes ofta som något avvikande i olika utsträckning. Detta visades genom att böckerna ofta hade en heterosexuell utgångspunkt i större delen av sina texter och när homo- eller bisexuella nämndes var de specifika och problematiska, t.ex. ungdomar som identifierar sig som homosexuell måste reflektera över frågor som, ”Är jag normal?”. Även en amerikansk forskningsartikel (Macgillivray & Jennings 2008) visade att andra sexualiteter förutom heterosexualitet benämns i negativ och problematisk bemärkning som t.ex. offer för

mobbing. Det ska nu bli intressant att analysera hur sexualitet framställs i grundskolans yngre åldrar i Sverige.

7.1.1. Boken om biologi (LB1)

Vad sägs om sexualitet i texterna och hur talas det om sexualitet? LB1 nämner att människor kan vara kär i olika personer och att det känns på samma sätt oavsett om en är homosexuell, bisexuell eller heterosexuell (Persson 2014, s. 147). Här vevas olika sexualiteter in i en vardaglig kontext, homo-och bisexualitet benämns inte i en egen liten informationsruta som kan ge antydning till att det är avvikande. I avsnittet om hur barn blir till nämner boken begreppet samlag, och då mellan en man och en kvinna. Boken tar bara upp det heterosexuella samlaget. I avsnittet om pojkars könsorgan nämns också samlaget. I texten står det att mannens penis måste vara styv för att komma in i kvinnans vagina. LB1 syftar på att sex är att ha samlag med en kvinna (Persson 2014, ss. 143–144). Inga andra alternativ ges, som sexuell lust. Boken visar en generell bild om vad som är vanligast, sex mellan en man och kvinna. Implicit antyder LB1 att heterosexualitet är det vanligaste, normen. Boken i sig gör inga explicita uttalanden om att homo-eller bisexualitet inte är vanligt eller naturligt. Det vanligaste är inte alltid det som är eftersträvanvärt men det talas mest om heterosexualitet i LB1 och kan därför ge antydning om att boken är heteronormativ då det mesta av texten inriktar sig på heterosexualitet och kvinnans funktion att skaffa barn, genom samlag med en man.

Vad framställs som normal sexualitet ("sanning")? Det som tar mest utrymme i materialet och används som utgångspunkt i de flesta texterna kring sex är heterosexualitet. Det framställs som mest vanligt. Med tanke på att heterosexualitet tar mest plats i materialet kan det tolkas som det mest normala men det finns inget om det uttalat. Heterosexualitet är dock utgångspunkten och nämns både implicit och explicit i de flesta kontexter som rör samlaget och boken kan då anses vara heteronormativ i viss utsträckning.

Vad för slags sexualitet utesluts eller exkluderas som onormal? LB1 gör inga explicita uttalanden om att någon sexualitet är onormal. Asexualitet¹⁴ och andra sexualiteter¹⁵ utesluts helt men däremot nämns bara homo-och bisexualitet en gång och i all övrig text

¹⁴ Personer som inte känner sig attraherade av andra och känner att de inte vill ha sex (Lindberg 2017).

¹⁵ Det finns väldigt många olika slags sexualiteter, om intresse finns kan en läsa om vissa av dem i denna referens (Valentin 2014).

används heterosexuallitet som utgångspunkt, vilket kan tyda på att homo-och bisexualitet utesluts till viss grad då de inte får lika mycket utrymme i materialet som heterosexuallitet.

7.1.2. Upptäck människan, kropp och hälsa (LB2)

Vad sägs om sexualitet i texterna och hur talas det om sexualitet? I LB2 framställs egentligen inga sexualiteter explicit. Däremot tar boken upp en liten del om samlaget. Med tanke på att sexualitet har med att göra vem en attraheras och blir kär i, med andra ord vem en kan tänkas ha samlag med, kopplar jag samlaget till sexualitet. Boken skriver:

När vi är könsmogna kan vi fortplanta oss, få barn och föra livet vidare. När en man och en kvinna har samlag kan spermier komma in genom slidan och simma vidare mot äggledarna. Om spermierna stöter på ett ägg som är på väg ner till livmodern kan ägget släppa in en spermie. Ägget blir befruktat (Hansen Puke & Naenfeldt 2011, s. 78).

Detta stycke får samlaget att framstå som en handling som bara kan ske mellan en man och en kvinna, alltså mellan heterosexuella personer. Boken förstärker även det med genom att skriva:

Samlag är "att ligga tillsammans". Mannen för in sin penis i kvinnans slida. När han får utlösning sprutar sädesvätska med spermier in i kvinnan. (Hansen Puke & Naenfeldt 2011, s. 78).

Även här understryker boken på att samlag sker mellan en kvinna och en man. Boken nämner att människor inte alltid har sex för att skaffa barn men inga andra alternativ till de heterosexuella personerna ges i LB2.

Vad framställs som normal sexualitet ("sanning")? Med tanke på att det enda som nämns om sexualitet, är att människor har samlag, och då mellan en man och kvinna, är den enda sexualiteten som nämns heterosexuallitet. Heterosexualliteten är dock osynliggjord då begreppet inte nämns i sig men är ändå normerande.

LB2 har heteronormativa inslag och använder heterosexuallitet som utgångspunkt. När sexualitet och samlag presenteras, gestaltas samlaget endast mellan heterosexuella personer, alltså sex mellan män och kvinnor med tillhörande penis och vagina. Det mest vanliga sexet sker mellan en man och kvinna och kan därför framställas som det mest normala då heterosexuellt sex är det enda som nämns. Heterosexualliteten blir därför en norm.

Vad för slags sexualitet utesluts eller exkluderas som onormal? Alla andra sexualiteter, förutom heterosexuallitet, utesluts. Det finns inga uttalanden om att homo- och

bisexualitet är onormalt men de exkluderas helt. Exkluderingen av homo- och bisexuella personer kan tolkas som att de sexualiteter som inte nämns inte förekommer särskilt ofta och är därmed inte vanliga och kan tolkas som onormala.

7.1.3. Koll på NO 6. Biologi, fysik, kemi (LB3)

Vad sägs om sexualitet i texterna och hur talas det om sexualitet? LB3 ger varierad information. I avsnittet om hur ett barn blir till fokuserar boken på det heterosexuella samlaget. Boken skriver ”Vid samlag mellan man och kvinna för mannen in sin penis i kvinnans slida” (Hjernquist & Rudstedt 2013, s. 110). Boken tar också upp homosexualitet, i samband med att förklara hur en kan få barn på andra sätt:

Ibland händer det att man av olika skäl inte kan bli gravid och få barn. Det kan vara att man inte har fungerande ägg eller spermier, eller lever i ett homosexuellt förhållande. Vill man ändå bli förälder finns det olika sätt att få hjälp på. (Hjernquist & Rudstedt 2013, s. 111).

Boken redogör också för olika familjekonstellationer, att familjer kan se olika ut. En kan ha gifta föräldrar, separerade eller bara en förälder. I detta avsnitt nämner då boken att det finns barn som har två mammor eller två pappor (Hjernquist & Rudstedt 2013, s. 114), alltså homosexuella personer. Boken tar även upp homosexualitet genom att skriva att ”andra kan bli kära i en person av samma kön” (Hjernquist & Rudstedt 2013, s. 115).

LB3 visar på heteronormativa perspektiv. Det genom att texterna i boken först gestaltar heterosexualitet och det heterosexuella samlaget ges mer utrymme än andra sexualiteter. Heterosexualiteten är ofta det normerande i LB3. Läroboken är också inkluderande genom att normalisera samkönade par, detta visas genom att inkludera hbtq-personer i texterna, även om det är lite utrymme som ges till det.

Vad framställs som normal sexualitet (”sanning”)? Boken gestaltar först samlag mellan en man och kvinna i avsnittet om hur barn blir till, vilket är logiskt ur ett biologiskt perspektiv. Boken använder inte begreppet heterosexualitet i sig men med tanke på att LB3 beskriver heterosexuella samlag först, kan det tolkas som det mest vanliga och normala sättet att ha sex på.

LB3 nämner även homosexualitet som normalt och vanligt då den nämner att barn kan ha två mammor eller två pappor. LB3 försöker också normalisera och synliggöra homosexuella par genom att beskriva hur de kan få barn.

Vad för slags sexualitet utesluts eller exkluderas som onormal? Genom att LB3 nämner att andra kan bli kära i personer av samma kön skapar boken en ”vi” och ”dem” känsla. I relation till läsaren (vi) så blir personer som är kär i personer av samma kön, homosexuella (dem), onormalt. ”Andra” blir därför inte de vanliga och normala, utan de avvikande och onormala. Bisexualitet, asexualitet och andra sexualiteter utesluts helt.

7.1.4. Utkik 4–6 Biologi (LB4)

Vad sägs om sexualitet i texterna och hur talas det om sexualitet? LB4 beskriver sexualitet så här:

Sexualiteten hänger också den ihop med identitet. Alla människor, vuxna som barn, har en sexualitet precis som de har en identitet. Sexualiteten kan ses som ett behov, en del av att vara människa. Sexualiteten gör att vi söker kärlek, närhet, och den påverkar våra känslor och tankar. Det finns lite olika namn på sexualitet: **Heterosexualitet** är när killar och tjejer blir kära i varandra. **Homosexualitet** är när tjejer gillar och blir kära i tjejer eller killar gillar och blir kära i killar. **Bisexualitet** betyder att killar och tjejer gillar och kan bli kära i både killar och tjejer. (Kanstedt-Rylander, Delshammar & Andersson 2014, s. 163)

Här framställs sexualitet som något vanligt och normalt och som alla har. LB4 tar upp hetero, bi-och homosexualitet och alla tre nämns och inga av dessa sexualiteter målas upp som avvikande. LB4 skiljer sig lite från de andra läroböckerna. Den här boken är nyare och modernare. Den har inte heterosexualitet som utgångspunkt och boken ger sällan inslag av heteronormativitet. Boken är neutral. Sexualitet beskrivs som mångtydigt genom att det kan vara ens identitet men den kan också vara något som gör att vi bara söker närhet.

LB4 nämner även att familjer kan se olika ut, med bland annat två mammor eller två pappor (Kanstedt-Rylander, Delshammar & Andersson 2014, s. 155). Även den här informationen tas upp i en kontext där homosexualitet inte framställs som avvikande. Genom att inkludera olikheter i vardagliga kontexter blir det normaliserat. LB4 tar upp olika sexualiteter vilket gör denna lärobok mer inkluderande för alla.

Vad framställs som normal sexualitet (”sanning”)? Heterosexualitet, bisexualitet och homosexualitet framställs som vanliga och ofta förekommande sexualiteter, alltså kan det tolkas som de normala sexualiteterna. LB4 har inte heterosexualitet som utgångspunkt i texten, vilket gör att boken blir neutral och ingen sexualitet som nämns framställs som mer normal än en annan. När samlag och sexualiteter nämns tar ingen sexualitet mer plats än en annan i materialet, i övrigt är boken neutral och pratar utifrån biologiska begrepp som penis och vagina och inte man och kvinna.

Vad för slags sexualitet utesluts eller exkluderas som onormal? Det som utesluts är asexualitet och andra sexualiteter förutom homosexualitet, heterosexualitet och bisexualitet. LB4 utgår från att alla har sexuella läggningar så som heterosexualitet, bisexualitet eller homosexualitet. Texterna utgår från att alla människor har ett begär att gilla någon, att bli kär i någon och till slut kanske vilja ha sex. Verkligheten ser annorlunda ut och alla har inte den sexuella driften, vissa människor blir inte kära och vill inte ha sex med någon. Om elever känner igen sig i känslorna jag nyss beskrev, kanske de börjar känna sig onormala med tanke på att de inte känner sexuella begär. Men LB4 skriver inte ut att någon sexualitet är onormal.

7.2. Hur framställs kön i läroböckerna?

Skolverket (Berge & Widding 2006), som nämns under tidigare forskning, kom fram till i sin rapport, att läroböcker ofta är väldigt neutrala när det gäller framställningen av kön. Däremot är läroböckerna mansdominerade och följer en manlig norm där männen är överrepresenterade. Skolverket kom även fram i sin studie att i vissa kontexter nedvärderades kvinnorna i sin framställning. Nedan följer den tillhörande resultat och analysdel för min andra frågeställning gällande kön.

7.2.1. Boken om biologi (LB1)

Vad sägs om kön i texten? Läroboken fokuserar först på hur tjejer och pojkars pubertet kan se ut. LB1 skiljer ordentligt på pojkar och tjejer genom att ha en helt egen sida med frågor tjejer eventuellt kan reflektera över under puberteten och en egen sida med frågor killar kan börja fundera över under puberteten (Persson 2014, ss. 140–141). LB1 nämner vanliga frågor tjejer i puberteten undrar över, några exempel av dessa frågor är:

”När får man mens första gången?” Någon gång mellan 10 och 16 års ålder är vanligt (oftast 12–14). Först kommer mensen lite ojämnt. Sedan blir den mer regelbunden och kommer en gång i månaden. Mensen varar i några dagar, upp till en vecka. Många får lite ont i den nedre delen av magen när mens ska komma. Värme hjälper mot mensvärk (Persson 2014, s. 140).

Även detta exempel finns:

”Hur gör jag när jag ska berätta för mina föräldrar om att jag fått min första mens?” Andas lugnt en stund...och säg sedan som det är: ”Jag har fått min första mens och behöver lite hjälp.” (Persson 2014, s. 140).

Två exempel över vanliga frågor killar undrar över i puberteten är:

”Jag har fått lite skägg. Hur gör man när man rakar sig?” Be en vuxen om hjälp och skaffa lite rakprylar. (Persson 2014, s. 141).

Även:

”Vad menas med att onanera? Hur går det till?” Man smeker eller stimulerar sitt eget könsorgan. Det är ett helt normalt och ett bra sätt att lära känna sin kropp. Förr trodde man att det var farligt. Istället gick man runt och skämdes. (Persson 2014, s. 141).

LB1 lägger mycket fokus på att skilja tjejer och killar ifrån varandra. Att de har helt olika egenskaper och tankesätt kring puberteten. Tankar kring sex, ens identitet, svett, finnar och kroppsbehåring är bara några av de gemensamma nämnare tjejer och killar har under puberteten. Att skilja killar och tjejer åt så kraftigt kanske kan leda till att många unga känner press att eftersträva könsliga normer. När jag utgår från analysmetoden framställer LB1 könsnormer. Det genom att skriva ut generella stereotypiska drag om vad som menas med tjejer som är i puberteten respektive killar som är i puberteten. Killarna funderar på njutning och sex. Att få skägg är inget märkvärdigt och inte särskilt problematiskt. Att skriva att killar i puberteten ska skaffa lite rakprylar verkar väldigt lätt och situationen framställs som ganska problemfri genom att använda ett väldigt ledigt språk. Tjejer i puberteten framställs också som stereotyper då de borde undra över sin mens och hur de ska framföra till sina föräldrar att de fått mens. LB1 är motsägelsefull då den först skriver att en vanligast får mens mellan 10–16 års ålder för att direkt skriva att 12–14 års ålder är vanligast. Vad stämmer? Är en ovanlig och avvikande om en inte får sin mens mellan 12–14 års ålder? LB1 framställer även situationen att berätta för sina föräldrar att en fått mens som dramatisk. Det genom att säga till tjejerna att andas lugnt. Att andas lugnt indikerar oftast på en stressad situation. Yttrandet i sig kan få tjejer att redan nu börja oro sig över sin mens och hur de ska tala om för sina föräldrar att de fått mens. Den framställningen anser jag är lite problematiskt då tjejernas situation också borde vara en mer problemfri och normaliserad situation. Varför svarar boken inte lika lättsamt som med killars första skägg? Att tjejer som får mens ska ta hjälp av sina föräldrar och köpa lite bindor och tamponger som exempel. LB1 fokuserar på pojkars njutning och onani medans texten inte förklarar hur tjejer onanerar, utan där fokuseras det på mensens och att bli köns mogen. Dessa stereotypa framställningar kan leda till att personer som identifierar sig som tjejer känner att de måste bete sig och tänka som tjejer stereotypiskt framställs i LB1 och att då personer som identifierar sig som killar känner press att de måste bete sig på ett visst sätt som samhället förväntar sig av dem. LB1 styrker även sina stereotypiska och

normerade framställningar genom att använda ordet ”vanliga” frågor tjejer och killar börjar tänka på under puberteten (Persson 2014, ss. 140–141).

Bokens andra fokus ligger på det manliga och kvinnliga könsorganet. Det fokuseras väldigt mycket på hur organen ser ut och fungerar. Vaginans funktion beskrivs så här:

Men slidan då? Varför finns den? Jo, här inne finns allt som behövs för fortplantningen, alltså för att ett barn ska bli till. (Persson 2014, s. 142).

Det manliga könsorganets funktion beskrivs b.l.a. så här:

Pojkar har snopp och en pung. Pungen är en slags påse där de två testiklarna finns redan när pojken föds. Men det är först när man kommer i puberteten som de börjar tillverka **spermier**. När mannen for orgasm (när det ”går” för honom) pressas spermierna genom sädesledaren (Persson 2014, s. 144).

LB1 nämner också att snoppen måste vara styv för att komma in i kvinnans slida vid samlag och att alla penisar kan se olika ut, att alla killar inte ser likadana ut mellan benen (Persson 2014, ss. 144–145).

LB1 presenterar även ett avsnitt om hur det fungerar när ett barn blir till. Läroboken inleder avsnittet med:

Redan när en flicka föds finns det tusentals små äggceller i äggstockarna, men det är först när hon kommit in i puberteten och blivit könsmogen som äggen kan börja mogna. Men hur blir det ett barn? Jo, en man och en kvinna har samlag, de ”ligger” med varandra. (Persson 2014, s. 143).

Att LB1 presenterar fakta och information om vaginan ser jag som relevant ur ett biologiskt perspektiv. Däremot framställs det biologiska könet kvinna endast som ett organ som är till för att producera barn, att det är det enda syftet med vaginan. Den synen på det kvinnliga könsorganet förstärks även i det andra citatet som menar på att målet med tjejers pubertet är att få könsmogna ägg för att sedan ha samlag med en kille och uppnå livets mening, att föda barn, enligt LB1. Boken nämner inte bara äggets funktioner utan stämplar det till könet flicka. Detta kan ses som en performativ handling som är en del av de språkliga upprepningar unga kommer uppleva som indirekt kommer sätta en könsidentitet på en människa, utan egentligen egen reflektion hos den enskilda individen.

Fokus på killars könsorgan ligger vid utseende och funktion. LB1 förklarar att penisen måste vara styv för att komma in i kvinnans vagina vid samlag, vilket är sant. Däremot pratas

det inte om att kvinnors vagina måste vara våta för att få in en penis. Det tyder på att LB1 fokuserar mer på killars njutning än tjejers. Boken förklarar också att killars könsorgan kan se olika ut, vilket är bra för då uppmanar inte texten till ett visst kroppsideal. Däremot får inte tjejer samma chans, LB1 skriver inte att tjejers vaginor kan se olika ut. Med tanke på dagens samhälle, att det finns en norm för hur tjejer bör se ut, alltså ett kroppsideal, borde det vara extra viktigt att förklara att alla tjejer också ser olika ut.

En notis är också att LB1 framställer könen ojämnt i viss utsträckning. Killarna framställs oftast som de sexuella varelserna som ska och kan ha sex för njutnings skull medan tjejerna framställs som personer som har sex för att skaffa barn, inte för njutnings skull.

Vilka kön inkluderas och exkluderas? Endast det biologiska könet man och kvinna nämns i LB1. Boken tar inte upp transpersoner alls, att inte alla identifierar sig med det kön de blivit tilldelade vid födseln. Det finns ingen information om könsöverskridande könsidentitet eller uttryck i LB1, inga alternativ till den biologiska kunskapsteorin ges.

Vilka kön anses som normativa? Det manliga och kvinnliga könet, förutsatt att könen tillhör personer som identifierar sig med sitt biologiska kön. Ser ingen överrepresentation på varken kvinnligt eller manligt men däremot har jag uppmärksammat att LB1 skiljer på killar och tjejer väldigt mycket. LB1 har inslag av heteronormativitet genom att den följer Judith Butlers heterosexuella matris. Det genom att texten endast ser man och kvinna som de enda möjliga identiteterna, för att sedan skilja på könen och till slut leder det till det heterosexuella samlaget, att de förväntas åtra varandra och ha sex för att få barn. Inga alternativ till den biologiska kunskapsteorin ges alls.

7.2.2. Upptäck människan, kropp och hälsa (LB2)

Vad sägs om kön i texten? När LB2 beskriver kön fokuseras det på hur tjejer och pojkar utvecklas under puberteten. Vad som händer med kroppen, hur en kan börja tänka, reflektera över vem en är och humör. LB2 ger en generell bild och har två rubriker för vad som är typiskt för flickor och typiskt för pojkar (Hansen Puke & Naenfeldt 2011, ss. 75–77). Tjejers pubertet beskrivs så här:

Vad är typiskt för flickorna? Flickornas kroppar får mjukare och kvinnligare former. Höfter och stuss blir rundare. *Bröstkörtlarna* växer, flickorna får bröst. En del flickor får större, andra får mindre bröst. De kan vara lite ömma och det kan spänna i dem. För många flickor blir utseendet väldigt viktigt nu. (Hansen Puke & Naenfeldt 2011, s. 76).

Pojkars pubertet beskrivs så här:

Vad är typiskt för pojkarna? Pojkarna blir kraftigare och får bredare axlar. De blir längre, får ett kraftigare skelett och större muskler. De både blir och känner sig starkare. Många pojkar gillar att skojbrottas för att pröva sina krafter under puberteten. Precis som flickor använder pojkar ofta spegeln för att se hur de ser ut. Pojkars röster ändrar sig och blir mörkare när stämband och struphuvudet växer. Pojkarna kommer i *målbrottet*. För många kan rösten vara svår att styra nu. Det tar lite tid att hitta den nya djupare rösten. (Hansen Puke & Naenfeldt 2011, s. 77).

Boken är objektiv och presenterar fakta om vad som händer i kvinnliga respektive manliga kroppar under puberteten, vilket är viktigt att informera om. Information om könsorganens funktion är också relevant att lära ut till eleverna och den kunskapen ska läras ut. Däremot framställs könen som väldigt stereotypiska då LB2 explicit skriver ut vad som är typiska drag för pojkar respektive tjejer under puberteten.

Andra fokuset ligger på det manliga och kvinnliga könsorganet. Då beskrivs det hur en vagina ser ut och vad den har för funktioner och även utseende och funktion på penis (Hansen Puke & Naenfeldt 2011, ss. 76–79).

LB2 beskriver hur ett barn blir till. Det förklaras i texten att det börjar med att en spermie och äggcell möts. Texten kopplar personen som bär barnet till mamma och alltså könet kvinna flertal gånger. Det står ”Det är i moderkakan som mammans och fostrets blodomlopp möts.”, också ”Det nyfödda barnet får syre genom att andas själv. Det får näring när det suger mjölk från mammans bröst” (Hansen Puke & Naenfeldt 2011, ss. 80–81).

Boken framställer personen som befruktas och bär på barnet som kvinna och mamma. Det kan bli problematiskt då alla personer som bär på barn inte ska bli mammor. Vissa människor kanske inte känner att de ska bli mammor för att de ska adoptera bort barnet, eller är surrogatmamma. Det är inte heller alla människor som har en vaginas funktioner som identifierar sig som kvinna, individer kan ha kvinnliga könsorgan men identifiera sig som man eller inte känner sig bekväm med att identifiera sig med något av könen.

Vilka kön inkluderas och exkluderas? Kvinna och man är de enda könen som nämns, och endast de biologiska könen. LB2 presenterar ingen information om det socialt konstruerade könet, könsidentitet eller könsuttryck. Transpersoner exkluderas helt och alternativ till det biologiska könet nämns inte alls. Finns ingen information om att flickor ibland inte känner sig som flickor och att pojkar ibland inte känner sig som pojkar. Finns inte heller någon information om att en inte måste identifiera sig med det kön som en har fått medfött.

Vilka kön anses som normativa? Man och kvinna. LB2 har heteronormativa inslag och utgår från att alla personer identifierar sig med det kön de blivit tilldelade vid födseln även om det inte står uttalat explicit. Boken framställer man och kvinna som de enda möjliga identiteterna, och att de är väldigt olika varandra. LB2 skiljer på funktion, kropp och beteende hos män och kvinnor men att de sedan förväntas vara heterosexuella och ha ett begär att vilja vara med varandra i form av samlag i syfte att skaffa barn. Begreppet heterosexuell nämns inte men det blir osynligt i texten då LB2 endast pratar om samlag mellan man och kvinna. Det är ett tydligt exempel på den heterosexuella matrisen Judith Butler (Ambjörnsson 2016, s. 94) skrev om. Det visar sig tydligt genom att LB2 skriver ut skillnader på tjejer och killar under puberteten som utseende och beteende, för att sedan förklara skillnader på vaginan och peniserna som slutligen landar i att män och kvinnor ska ha samlag med varandra och kvinnans funktion är där att bli gravid (Hansen Puke & Naenfeldt 2011, ss. 76–79). Jag ser ingen överrepresentation av manligt eller kvinnligt i LB2.

7.2.3. Koll på NO 6. Biologi, fysik, kemi (LB3)

Vad sägs om kön i texten? LB3 har också avsnitt som fokuserar på hur pojkar och flickor förändras i puberteten. Texten fokuserar på generella skillnader hos alla, som svett och finnar. Läroboken skiljer sedan på tjejer och killar genom att koppla hårväxt mer till killar och bröst och mens till tjejer (Hjernquist & Rudstedt 2013, ss. 112–113). Hårväxten beskrivs bland annat att ”pojkar kan börja få skäggväxt” och kvinnors bröstutveckling beskrivs så här:

Flickors bröst utvecklas också under puberteten. Fettvävnad som lagras runt bröstkörtlarna förstör bröstet. De kan bli ömma och vara väldigt känsliga när de växer. Brösten kan dessutom växa olika mycket, det ena kan växa före det andra. Förutom att bröstet växer ändrar kroppen form. Fett lagras också i underhuden så att flickan kan få rundare och bredare höfter. (Hjernquist & Rudstedt 2013, s. 113).

LB3 fokuserar också på hur vaginan och peniserna fungerar, deras funktioner och utseende (Hjernquist & Rudstedt 2013, ss. 108–109).

Även den här boken är objektiv och presenterar fakta som finns om kroppens könsorgan, pubertet och hur barn blir till. Det blir dock problematiskt när läroböcker endast presenterar det normativa och inte förklarar att alla människor utvecklas olika, ser olika ut och att det inte är onormalt. LB3 skriver att pojkar kan få skäggväxt, men det är inte bara pojkar som får det. Andra människor kan också få skäggstubb, vilket inte framställs. Boken framställer också tjejer som kurviga och att de har stora bröst. Långt ifrån alla tjejer utvecklar stora bröst under puberteten, och långt ifrån alla tjejer blir kurviga. Det här exkluderar många tjejer från den

norm LB3 uttrycker implicit, vilket kan få många att må dåligt för vem de är och hur de ser ut. Könen beskrivs stereotypiskt.

Vilka kön inkluderas och exkluderas? De enda könen som nämns är de biologiska könen man och kvinna. Även här exkluderas transpersoner helt. Inga alternativ till det biologiska könet presenteras. Könsidentitet och könsuttryck nämns inte alls.

Vilka kön anses som normativa? Det manliga och kvinnliga könet med tillhörande personer som identifierar sig med de kön de blivit tilldelade vid födseln. LB3 har också heteronormativa inslag där det manliga och kvinnliga könet framställs stereotypiska. Jag ser ingen överrepresentation av manligt eller kvinnligt i LB3.

7.2.4. Utkik 4–6 (LB4)

Vad sägs om kön i texten? LB4 inleder med att presentera information om våra könsorgan:

Könsorganen är olika hos de båda könen men de har också flera likheter. Bägge bildar till exempel **könsceller, ägg** och **spermier**. Kvinnans könsorgan bildar ägg och mannens bildar spermier. Könsorganens uppgift är alltså att bilda könsceller så att vi kan fortplanta oss. Fortplantningen innebär att vi skaffar oss avkommor, barn. En ny människa börjar utvecklas när ett ägg och en spermie förenas och smälter samman. Det kallas **befruktning**. (Kanstedt-Rylander, Delshammar & Andersson 2014, s. 148).

LB4 har ett eget avsnitt för hur barn blir till. Befruktningen presenteras så här:

Reproduktion, eller fortplantning, betyder att människor och djur förökar sig och skaffar nya avkommor. För att människan ska kunna fortplanta sig behöver en spermie och ett ägg mötas. Det är det som kallas för **befruktning**. Det kan ske genom **samlag, inseminering** eller **provrörsbefruktning**. Ett samlag kan gå till på olika sätt, men för att en befruktning ska kunna behöva penis komma in i slidan. Penisen behöver vara styv och slidan våt för att detta ska gå. (Kanstedt-Rylander, Delshammar & Andersson 2014, s. 153).

LB4 fortsätter med ett avsnitt om fokus på puberteten. Boken tar upp information om hår, bröst, svett, röst, finnar, könsorgan, sperma, flytningar och mens, sexlust och humör. Boken skiljer dock inte generellt mellan tjejer och killar, förutom vid vissa specifika situationer angående könsorgan. Till exempel ”Killar ska tänka på att tvätta under förhuden. Har du ingen förhud ska du tvätta ditt ollon. Tjejer ska tvätta de yttre delarna” (Kanstedt-Rylander, Delshammar & Andersson 2014, s. 160).

LB4 framställer också kön ur olika perspektiv, både biologiskt och socialt:

Inom biologin används ordet kön som ett begrepp för att beskriva vilket av de två könsorgan du har. Detta kallas biologiskt kön. Socialt kön handlar istället om hur du beter dig och känner dig. (Kanstedt-Rylander, Delshammar & Andersson 2014, ss. 160–161).

LB4 har även ett stycke om jämställdhet som beskrivs så här:

Jämställdhet betyder att alla ska ha samma möjligheter i samhället. Sverige är inte jämställt idag. Till exempel är lönen inte alltid lika fastän man utför samma arbete. I Sverige arbetar vi för ett mer jämställt samhälle. Skolan ska jobba för att vara så jämställd som den bara kan. Det betyder att alla i klassen ska få prata lika mycket, kunna bestämma lika mycket och behandlas på samma sätt. (Kanstedt-Rylander, Delshammar & Andersson 2014, s. 163).

LB4 är väldigt neutral i sin framställning av kön. Boken inleder med likheter på könen, vilket resulterar i att avståndet mellan man och kvinna inte blir lika påtagligt. Boken nämner att båda könsorganens huvudfunktion är att få barn, här framställs det inte bara som att det är det kvinnliga könets enda uppgift. Att könen beskrivs neutralt och att båda könsorganen har lika viktiga roller i reproduktionen tyder på jämställdhet.

Avsnittet hur barn blir till är också väldigt neutralt. Texten beskriver hur ägget kan befruktas på olika sätt, genom samlag, inseminering eller provrörsbefruktning. Texten beskriver också hur samlaget kan gå till på olika sätt men att ett samlag mellan en penis och vagina är nödvändigt för att en befruktning ska ske vid just ett samlag. Boken sätter inte stämplor på att personen som har en penis är en man och personer som har en vagina är en kvinna, utan skriver det utifrån de biologiska begreppen vagina och penis. LB4 lägger lika mycket fokus på personer som identifierar sig som tjejer som personer som identifierar sig som killar genom att skriva att penis behöver vara styv och vagina behöver vara våt vid samlag.

LB4 är också väldigt neutral när det kommer till ungdomars pubertet. Boken skiljer inte avsevärt på könen. LB4 undviker att vara stereotypisk genom det neutrala förhållningssätt som genomsyras av boken. LB4 går åt det mer inkluderande hållet. LB4 framställer könen på ett jämställt sätt genom att inte skilja på det stora syftet på könsorganens funktion, boken har även ett eget avsnitt som handlar om jämställdhet.

Vilka kön inkluderas och exkluderas? De köns som inkluderas är man och kvinna.

Däremot tar boken upp att könet kan vara socialt konstruerat. Både det sociala och biologiska könet finns med i texten. Att en kan bete sig och identifiera sig som/hos vilket kön en vill.

Transpersoner nämns inte heller i boken. Boken nämner att en kan känna sig och bete sig som det kön en vill, men LB4 tar aldrig upp begreppet transperson explicit, vilket i viss grad kan ses som exkludering. Men över lag är LB4 inkluderande.

Vilka kön anses som normativa? Varken manligt eller kvinnligt framställs som normativa i LB4. Boken är väldigt neutral och båda könen får lika mycket plats i materialet.

7.3. Hur speglar framställningarna skolans värdegrund?

Skolan ska uppmana till förståelse för andra människor och ingen ska diskrimineras på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck eller sexualitet, skolan ska även visa solidaritet med utsatta (Skolverket 2011, s. 7) och därmed se till att eleverna utvecklar förståelse för hbtq-personer med tanke på att de är en minoritetsgrupp som blir utsatta i dagens samhälle (Socialstyrelsen 2016). Med andra ord ska elever på skolan inte känna sig exkluderade, framställas som onormala eller bli behandlade annorlunda på grund av deras kön, könsöverskridande identitet eller uttryck eller sexualitet.

Även diskrimineringslagen (Diskrimineringsombudsmannen 2017) menar att ingen individ ska känna obehag på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck eller sexuell läggning. Det kan tyvärr ske genom direkt diskriminering via läroböcker. Om en elev känner obehag som resultat genom att läsa om sexualiteter och kön där homo- och bisexuella och transpersoner framställs som onormala och exkluderas i jämförelse med heterosexuella, har eleven i fråga blivit kränkt och diskriminerad.

Studien visar att en del läroböcker inte alltid speglar skolans värdegrund. När det gäller framställningen av sexualitet är det ganska blandat resultat. LB1 är till en början neutral och exkluderar inga sexualiteter, genom att vara neutral och inkluderande i en vardaglig kontext normaliseras sexualiteterna och eleverna har möjlighet att utveckla förståelse för alla och risken för att en person ska känna sig kränkt eller diskriminerad bör vara liten. Men i andra delar i LB1, som samlaget, framställs heterosexualitet som norm, alltså det vanligaste sättet att leva. Det i sig är ingen värdering men homo- och bisexualitet exkluderas helt och det kan då framställa homo- och bisexuella personer som icke normerande och ovanliga. Att sticka ut och inte följa normen kan få människor att känna sig exkluderade och onormala. Genom att alla sexualiteter förutom heterosexualitet framställs som ovanliga finns risken att elever som identifierar sig i dessa ovanliga sexualiteter känner sig kränkta eller diskriminerade i jämförelse med heterosexuella som får all plats i läroboken. Eleverna får då inte heller rätt förutsättningar för att utveckla en förståelse för utsatta, vilket inte speglar skolans värdegrund.

Även LB2 har heteronormativa inslag och exkluderar alla sexualiteter förutom heterosexualitet. Läroboken visar det genom att utgå från att alla personer är heterosexuella med tanke på att samlaget endast beskrivs mellan en man och kvinna, vilket gör att vanlig sexualitet framställs som heterosexualitet. Allt material som implicit pratar om sex och

sexualiteter kopplas till heterosexualitet, vilket då kan tolkas som det mest förekommande och vanliga, som i sin tur kan tolkas som det mest normala. Men det nämns inte att andra sexualiteter i sig är onormala, men det kan finnas nyanser i tolkningarna.

LB3 både speglar skolans värdegrund och avviker från den. Boken tar upp att det finns homosexuella genom att beskriva att barn kan ha två mammor eller två pappor och att ”andra kan bli kära i en person av samma kön” (Hjernquist & Rudstedt 2013, s. 115). Boken tar plikttroget upp det som står i läroplanen. Däremot strider det mot skolans värdegrund på sättet *hur* boken tar upp sexualitet. LB3 framställer homosexualitet som något avvikande genom att kategorisera de personer som ”andra”, vilket gör att det framställs som avvikande att vara homosexuell, att man inte är som alla andra. Genom att läroboken utgår från ett heteronormativt perspektiv i vissa delar av texten och framställer heterosexualitet som det vanligaste, kan det bli svårt att utveckla eleverna till förståelse för andra människor. Det vanligaste är i sig inte det mest eftersträvansvärt och det är i så fall något lärarna bör diskutera med eleverna. Elever kan lätt annars tolka det mest vanliga som det mest normala. Heterosexualitet nämns oftast alltid först, vilket kan tolkas som en indirekt värdering, det bästa först. LB3 är även inkluderande för andra förutom heterosexuella genom att nämna att barn kan ha två mammor eller två pappor och att beskriva hur samkönade par kan få barn. De yttrandena normaliserar hbtq-personer i viss mån med tanke på att det inte är mycket material som ges åt den informationen, men det finns ändå med.

LB4 speglar oftast skolans värdegrund. Boken är väldigt neutral och framställer inte de sexualiteter som nämns som avvikande. Homosexualitet, bisexualitet och heterosexualitet nämns i samma kontexter och inga av de framställs som ovanliga. Boken normaliserar alla slags människor, oavsett sexualitet, vilket gör att eleverna kan känna gemenskap trots olikheter och utveckla förståelse för alla människor. LB4 är mer inkluderande än de andra tre läroböckerna.

När det gäller framställningen av kön fick studien också blandat resultat. LB1 framställer könen på olika sätt. Analysen visar inga tydliga tecken på diskriminering på grund av kön med tanke på att inget kön överrepresenteras eller nedvärderas i jämförelse med annat. Däremot generaliserar LB1 de två biologiska könen, framställer könen som stereotyper. LB1 framställer inte alltid det kvinnliga könet jämställt gentemot det manliga könet. LB1 beskriver att vaginans syfte är att befruktas och få barn. LB1 framställer även tjejers pubertet som dramatiskt och problematiskt medans killars pubertet framställs som ganska enkel, de behöver mestadels bara fokusera på sin sexuella njutning och mindre problematiska frågor. Ett

exempel på det är att LB1 skrev att penisen behövde vara styv för att komma in i kvinnans vagina, men LB1 skrev inte att kvinnans vagina måste vara våt för att få in en penis. Det yttrandet tyder på ett ojämnt synsätt mellan könen, boken fokuserar mer på mannens njutning. Denna icke jämställda syn på kvinnor och mäns begär och syfte med könen kan ses som avvikande gentemot läroplanen med tanke på att de står i skolans värdegrund att det ska vara jämlikt mellan kvinnor och män (Skolverket 2011, s. 7). Kvinnor är också sexuella varelser som har sex för njutnings skull, inte bara för att producera barn. Det som exkluderas är saknaden av könsöverskridande identitet. Boken nämner inget om transpersoner, att personer har olika könsidentiteter och könsuttryck som inte alltid stämmer med normen. Vilket leder till att elever som läser LB1 och inte identifierar sig med sitt medfödda biologiska kön kan känna sig uteslutna och inte normala.

LB2 har heller ingen överrepresentation av manligt eller kvinnligt. Däremot framställer boken kön endast som något biologiskt och utgår från att alla personer identifierar sig med det kön de blivit tilldelade vid födseln. Vilket gör att personer som inte identifierar sig med sitt biologiska kön kan känna sig exkluderade. Personer som har könsidentiteter och könsuttryck som inte följer normen anses som ovanliga och kan tolkas som onormala och därmed får eleverna ingen förståelse för dessa människor. Personerna kan i fråga känna sig kränkta, vilket inte speglar skolans värdegrund. LB2 framställer även könen som stereotyper men jag ser ingen ojämlikhet mellan könen i LB2.

LB3 liknar LB1 och LB2, inga tydliga tecken gällande diskriminering av kön. Däremot framställer även denna bok endast det biologiska könet som följer normen som det enda könet, vilket kan tolkas som det vanligaste och mest normala. Boken exkluderar transpersoner, vilket gör att elever som har könsidentiteter och könsuttryck som inte följer könsnormerna i samhället kan känna sig utanför, kränkta och diskriminerade. Andra elever utvecklar inte heller någon förståelse för minoriteterna när de framställs som avvikande och onormala.

LB4 både speglar skolans värdegrund och avviker från den. Boken är väldigt neutral i sin framställning av kön. Läroboken framställer kön som både biologiskt och socialt, och därmed inkluderar LB4 fler elever och ingen blir diskriminerad på grund av kön. Det är svårt att reflektera om LB4 exkluderar personer med könsöverskridande identiteter. Boken tar upp att könet kan vara socialt men boken nämner aldrig begreppet transperson. Texten beskriver egentligen aldrig på djupet vad som menas med socialt kön, utan nämner det lite kort i avsnittet om könsorgan. Det finns risk att elever som inte identifierar sig med sitt biologiska

kön, alltså transpersoner, känner sig kränkta på grund av deras exkludering i LB4. Även på denna front så inkluderar LB4 i större utsträckning genom att ta upp både det sociala och biologiska könet.

8. Slutsatser

Efter att jag har analyserat det material som studien innehåller är det nu relevant att ta upp syftet och frågeställningarna igen. Syftet med studien var att analysera hur sexualitet och kön framställs i biologins läroböcker för årskurs 4–6 och hur dessa framställningar speglar skolans värdegrund. De tre frågeställningar som arbetet grundar sig på är:

- Hur framställs sexualitet i biologins läroböcker för årskurs 4–6?
- Hur framställs kön i biologins läroböcker för årskurs 4–6?
- Hur speglar framställningarna skolans värdegrund?

Det jag kom fram till i frågeställning ett är att läroböckerna ofta framställer sexualitet med heteronormativa inslag. LB1-LB3 utgår ofta från att alla är heterosexuella och det vanligaste sättet att ha sex på är mellan en man och kvinna. Ingen lärobok i studien skriver dock ut att homo- eller bisexualitet är onormalt. Däremot blir det problematiskt när LB3 framställer homosexuella som ”de andra”, alltså inte som alla andra, vilket indirekt kan tolkas som avvikande. Samt att det kan ligga värderingar i att homosexualitet oftast tas upp först, många kan tänka bäst först, det finns alltså olika nyanser av tolkningarna i texterna. När jag utgår från studiens analysmetod tar homosexualitet störst plats i de tre första läroböckernas material, vilket kan spegla att heterosexualitet framställs som mer vanligt och normalt. Den lärobok som skiljer sig från de andra och som är mer inkluderande och inte går efter ett heteronormativt tema är LB4, genom att inte använda könen man och kvinna och istället använda biologiska begrepp blir läroboken mer neutral i sin framställning. LB1 och LB3 inkluderar andra sexualiteter förutom heterosexualitet i vardagliga kontexter där ingen sexualitet framställs som varken vanlig eller ovanlig. Det genom att förklara att det finns olika sexualiteter, icke i jämförelse med heterosexualitet, och även informera om olika familjeförhållanden. Sexualiteten kopplas oftast till samlaget i LB1-LB3, att samlag sker mellan en man och kvinna, alltså ett heterosexuellt par. LB4 diskuterar också det heterosexuella samlaget, men det är inte det enda alternativet. LB4 framställer sexualitet som något mångtydigt.

Det jag kom fram till i frågeställning två är att LB1-LB3 framställer könen stereotypiskt och har spår av heteronormativitet i sig. Alla de tre första läroböckerna upprätthåller Judith Butlers heterosexuella matris (Ambjörnsson 2016, s. 94). De framställer det biologiska könet man och kvinna, med tillhörande personer som identifierar sig med sitt medfödda kön, som de enda identiteterna. För att sedan skilja på manligt och kvinnligt i de flesta kontexter och slutligen föra dem samman genom det heterosexuella begäret, att de vill ha sex med varandra, oftast i syfte att göra barn. Inga alternativ till den biologiska kunskapsteorin finns i LB1-LB3. LB3 har dock inslag där texten beskriver generella förändringar hos individer i puberteten, då skiljs inte könen åt så drastiskt. LB1 framställde könen som stereotyper på ett tydligt sätt genom att verkligen skilja på dem och yttra sig ojämnt. Männerna framställdes många gånger som sexuella varelser medans kvinnornas syfte var att få barn. LB4 framställer oftast kön som något neutralt genom att prata om penisens och vaginans funktioner utan att koppla det till killar eller tjejer. Boken tar upp att det finns både ett biologiskt kön och ett socialt kön, alltså könsidentitet och könsuttryck. Inga av läroböckerna nämner begreppet transperson, däremot tar LB4 upp könsidentitet och könsuttryck, vilket rör transpersoner.

LB1-LB3 fokuserar mycket på könsorganens funktion och då ofta kvinnans könsorgan i syfte att föda barn. LB1 fokuserar på stereotypiska drag hos killar respektive tjejer under puberteten och kopplar befruktningen till könet flicka, texten är inte neutral i fråga utan sätter generaliseringar och stereotyper till de biologiska könen och skapar könsnormer. Det finns performativa handlingar i de tre första böckerna. LB1-LB3 kopplar olika handlingar till tjejer och killar upprepade gånger, språket speglar verkligheten och kan påverka individerna som läser texterna, att de sätts in i en ram för hur en ska vara och förväntas vara och bete sig utifrån sitt biologiska kön.

När det gäller frågeställning tre visar det sig att alla läroböcker i biologi för årskurs 4–6 som är med i studien både speglar skolans värdegrund samt avviker från den i olika grader. LB1 och LB3 speglar skolans värdegrund i viss utsträckning genom att inte diskriminera homo-och bisexuella. Det görs genom att texterna inkluderar alla sorts sexualiteter i samma vardagliga kontext och ingen sexualitet framställs som varken normal eller onormal. LB1 framställer heterosexualitet som det vanligaste sättet att leva och heterosexuella tar störst plats i materialet vilket kan tolkas som det mest normala. I jämförelse då med heterosexuella kan homo- och bisexuella tolkas som avvikande. Vilket kan ses som en diskriminering om elever som identifierar sig med hbtq-gruppen blir missgynnade i jämförelse med de heterosexuella individerna. Det gäller även LB3 som också framställer homo-och bisexualitet som ”det

andra” och kan då tolkas som onormala. LB4 speglar skolans värdegrund när det kommer till att inte diskriminera på grund av sexualitet. Boken är neutral och inkluderande och framställer ingen sexualitet varken som normal eller onormal. Texten normaliserar många olika sorters människor vilket leder till att boken är mer åt det inkluderande hållet. Det enda som kan vara avvikande är att LB4 skriver ur ett perspektiv där alla har en sexualitet, vilket gör att elever som inte har ett sexuellt begär kan känna sig onormala. LB2 är svårtolkad, oklart om den speglar skolans värdegrund eller inte. Boken framställer heterosexualitet som den enda sexualiteten, däremot nämns inte andra sexualiteter alls. Vilket gör att ingen missgynnas i jämförelse med någon annan explicit, vilket är kravet för att en direkt diskriminering ska kunna ske (Diskrimineringsombudsmannen 2017b). Däremot kan en fortfarande känna sig exkluderad genom att läsa LB2 om en inte är heterosexuell. Något som också är nämntvärt som kan tolkas som en avvikelse mot läroplanens värdegrund är att tjejer inte alltid framställs jämlikt med killarna. I många fall framställdes tjejerna som personer som endast är till för att producera barn och har en svårare pubertet medans killarna framställdes som enkla och problemfria i vissa situationer, de behövde oftast bara fokusera på den sexuella njutningen. Dessa framställningar kan jag anse vara ojämlika, vilket inte speglar skolans värdegrund då det ska vara jämlikt mellan könen.

LB1-LB3 exkluderar alla personer som inte identifierar sig med sitt kön de blivit tilldelade vid födseln. Böckerna skrivs oftast ur ett heteronormativt perspektiv. Personer med andra könsidentiteter, könsuttryck och transpersoner kan känna sig exkluderade och onormala genom att läsa dessa läroböcker med tanke på att ingen information om dem finns. Däremot blir det ingen direkt diskriminering eftersom att ingen jämförs med någon annan. Därför blir det svårt att avgöra om böckerna speglar skolans värdegrund. De uppfyller inte kravet för direkt diskriminering, men de är inte heller inkluderande för alla. LB4 nämner könsidentitet och könsuttryck vilket gör att boken speglar skolans värdegrund i högre grad och är mer inkluderande. Inga kön är heller överrepresenterade gentemot något annat kön. Men det kvarstår fortfarande att LB1-LB3 framställer kön problematiskt inom vissa kontexter och stereotypiskt i många fall.

Den tidigare forskning angående sexualitet (Larsson & Rosén 2006) visade att läroböcker i biologi och naturkunskap på gymnasiet var heteronormativa i stor del av sina texter. Heterosexuell var normen och böckerna framställde andra sexualiteter som problematiska och specifika. Böckerna skrev inte uttalat om att hbtq-personer bryter normer men de framställdes inte heller som helt avvikande. Läroböckerna som granskades var inte särskilt inkluderande.

Även den amerikanska forskningsstudien (Macgillivray & Jennings 2008) visade att hbtq-personer nämns i negativ bemärkning och framställs stereotypiskt. I min uppsats kom jag fram till att läroböckerna har utvecklats, till det mer inkluderande hållet. I många fall utgick läroböckerna från en heterosexuell norm och hade heteronormativa inslag men vid flertal tillfällen normaliserades även andra sexualiteter förutom heterosexualitet. Böckerna idag känns mer inkluderande och moderna. Min tanke är att det beror på att samhället utvecklas hela tiden och fler saker blir mer accepterat och normaliserat och det speglar sig då också i våra läroböcker. De läroböcker som granskades av Skolverket var utgivna för över 10 år sen, vilket kan vara anledningen till varför de inte var lika inkluderande som de läroböcker jag granskat nu. Men man får inte heller glömma bort att även dessa modernare böcker behöver utvecklas och bli ännu mer inkluderande, för alla.

Den tidigare forskningen gällande kön (Berge & Widding 2006) visade att männen var dominerande och att kvinnorna framställdes som löjliga och blev nedvärderade i vissa situationer. Böckerna var generellt könsneutrala men när boken satte kön på en person blev det oftast en man, mannen var normen i de läroböckerna Skolverket analyserade. Även här tycker jag att läroböckerna har utvecklats. Min studie visade inga tecken på att mannen var norm eller att kvinnorna blev nedvärderade. Däremot fanns det andra problematiska inslag angående jämlikhet. Att killarna i vissa fall framställdes som oproblematiska och hade sex för njutnings skull medans tjejerna var till för att bli gravida och föda barn. Böckerna som granskades gällande kön i den tidigare forskningen är också över tio år gamla, vilket jag tror är anledningen till överrepresentationen av män och framställningen av kvinnor. Idag lever vi i ett samhälle där jämlikhet är en viktig del av vårt tänk, vi ska hela tiden utvecklas och bli mer inkluderande för alla vilket också ska förmedlas via den kunskap som läroböckerna ger.

Tidigare forskning visade att böcker i naturkunskap i många fall inte speglade skolans värdegrund. I den forskningen hade NfS (NfS 2015) fokuserat mer på den kristna traditionen och tyckte då att läroböckerna bröt dessa traditioner genom att uppmana eleverna att bryta sina normer och värden. Min studie fokuserar mer på att se om framställningarna främjar förståelsen för medmännisklighet och på så sätt förebygga diskrimineringar. Resultatet i min analys blev väldigt varierad men mestadels speglade framställningarna värdegrunden, i vissa fall avvek läroböckerna genom att inte vara jämlik mellan könen och framställde hbtq-personer som avvikande i jämförelse med heterosexuella. Min studie hade en annan infallsvinkel utifrån läroplanen och jag hittade ingen tidigare forskning som speglade exakt

det jag studerat. Det i sig har gjort att jag inte kan göra en exakt jämförelse med den tidigare forskningen och mitt resultat.

Det vore intressant att forska vidare om hur en kan konstruera läroböcker i biologi för skolan som är mer inkluderande. Att forska i frågor som hur inkluderar man? Hur ska en framställa sexualitet och kön på ett neutralt sätt? Hur främjar läroböckerna elevernas medmänsklighet och förståelse för utsatta? Nästa steg skulle alltså bli att ta reda på hur en kan konstruera läroböcker som verkligen är inkluderande för alla och som speglar skolans värdegrund i större utsträckning.

9. Käll-och litteraturförteckning

- Ahrne, G. & Svensson, P. (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Ambjörnsson, F. (2016). *Vad är queer?* Stockholm: Natur & kultur.
- Berge, B.-M. & Widding, G. (2006). *En granskning av hur kön framställs i ett urval av läroböcker: Underlagsrapport till Skolverkets rapport "I enlighet med skolans värdegrund?"* Stockholm: Skolverket.
- Butler, J. (2005). *Könet brinner! : texter*. Stockholm: Natur och kultur.
- Diskrimineringsombudsmannen (2017a). *Vad är diskriminering?* <http://www.do.se/om-diskriminering/vad-ar-diskriminering/> [2017-11-13].
- Diskrimineringsombudsmannen (2017b). *Direkt och indirekt diskriminering*. <http://www.do.se/om-diskriminering/former-av-diskriminering/direkt-och-indirekt-diskriminering/> [2017-11-13].
- Diskrimineringsombudsmannen (2017). *Diskrimineringslagen*. <http://www.do.se/lag-och-ratt/diskrimineringslagen/> [2017-12-22].
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2012). *Metodpraktikan : konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Fejes, A. & Bolander, E. (2015). *Diskursanalys. I: Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.
- Ferlin, M. (2014). *Biologisk mångfald i läroböcker i biologi*. Avhandling. Institutionen för biologi och miljövetenskap, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Hansen Puke, I. & Naenfeldt, K. (2011). *Upptäck människan : kropp och hälsa*. 1:a uppl. Stockholm: Liber.
- Hickman, H. & Porfilio, B. J. (2012). *The New Politics of the Textbook [Elektronisk resurs] : Problematizing the Portrayal of Marginalized Groups in Textbooks*. Rotterdam: SensePublishers.
- Hjernquist, A. & Rudstedt, K. (2013). *Koll på NO. 6, Biologi, fysik, kemi*. 2:a uppl. Stockholm: Sanoma utbildning.

- Johnsen, E. B. (1993). *Textbooks in the kaleidoscope : a critical survey of literature and research on educational texts*. Oslo: Scandinavian U.P.
- Jämställ.nu (2017). *Ordlista | Jämställ.nu*. <http://www.jamstall.nu/fakta/ordlista/> [2017-11-7].
- Kanstedt-Rylander, M., Delshammar, M. & Andersson, K. (2014). *Utkik 4-6 Biologi*. 1:a uppl. Malmö: Gleerup.
- Larsson, H. & Rosén, M. (2006). *En granskning av hur sexuell läggning framställs i ett urval av läroböcker. Underlagsrapport till Skolverkets rapport "I enlighet med skolans värdegrund?"* Stockholm: Skolverket.
- Lindberg, L. (2017). *Asexualitet*. <http://www.umo.se/Jag/Asexualitet/> [2017-11-6].
- Länsstyrelsen Västmanland (2018). *Jämställd förskola och skola*. <http://www.jamstalldskola.se/vad-ar-jamstalldhet/ordlista-vad-ar-jamstalldhet.shtml> [2018-01-20].
- Macgillivray, I. K. & Jennings, T. (2008). A Content Analysis Exploring Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Topics in Foundations of Education Textbooks. *Journal of Teacher Education*, 59(2), ss. 170–188.
- Martin, E. (1991). The egg and the sperm: How science has constructed a romance based on stereotypical male-female roles. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 16(3), ss. 485–501.
- Mawe, I. (2017). *Heteronormativt i läroböckerna | Ottar*. Ottar. <https://www.ottar.se/artiklar/heteronormativt-i-l-rob-ckerna> [2017-10-24].
- Nationella sekretariatet för genusforskning (2017). *Norm/normkritik | Nationella sekretariatet för genusforskning*. <http://www.genus.se/ord/normnormkritik/> [2017-10-10].
- NfS (2015). *Naturkunskap – icke godkänt! En granskning av de mest använda gymnasieläromedlens kapitel om sex och samlevnad*. Nätverket för samlevnad och sexualitet (NfS).
- Nordenberg, A. (2016). *Men det är också helt okej : En kvalitativ textanalys av hur sexualitet gestaltas i läromedel i biologi i åk 4-6*. Självständigt arbete. Uppsala universitet, Uppsala.
- Persson, H. (2014). *Boken om biologi*. Stockholm: Liber.

- Rfsl (2015). *Begreppsordlista*. RFSL. <https://www.rfsl.se/hbtq-fakta/hbtq/begreppsordlista/> [2017-10-20].
- Rfsl Ungdom (2014). *Kön / Transformerings.se*. <http://www.transformering.se/vad-ar-trans/kon> [2017-10-24].
- Rosenberg, T. (2005). *Inledning. I: Könet brinner! : texter*. Stockholm: Natur och kultur.
- Skolverket (2006). *Läromedlens roll i undervisningen: grundskollärares val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap*. Stockholm: Skolverket. No. 1103–2421 ; 284.
- Skolverket (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket :
- Skolverket (2015a). *Läroplaner*. <https://www.skolverket.se/regelverk/laroplaner-1.147973> [2017-11-13].
- Skolverket (2015b). *Hur väljs och kvalitetssäkras läromedel?* <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/didaktik/tema-laromedel/hur-valjs-och-kvalitetssakras-laromedel-1.181769> [2017-11-11].
- Socialstyrelsen (2016). *Ökad risk för ohälsa i hbtq-gruppen*. <http://www.socialstyrelsen.se/nyheter/2016/okadriskforohalsaihbtq-gruppen> [2017-10-9].
- Utbildningsdepartementet (1980). *Läromedlens funktion i undervisningen : en rapport från Utredningen om läromedelsmarknaden*. Stockholm: LiberFörlag/Allmänna förl. No. Ds U, 0346-5675 ; 1980:4.
- Valentin (2014). *Ord om sexualitet*. Transrelevans. <https://transrelevans.wordpress.com/ordlista/ord-om-sexualitet/> [2017-11-6].